

ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ

МІЖНАРОДНА ГРОМАДСЬКА МІСІЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ПАРЛАМЕНТСЬКИМИ ВИБОРАМИ В УКРАЇНІ

Варшава, 30 листопада 2012 р.

I. Підсумок

- У своєму Попередньому звіті Міжнародна Громадська Місія Спостереження за Парламентськими Виборами в Україні (МГМСПВУ, англ. CSEOM) зазначила, що незважаючи на серйозні і системні недоліки, а також незважаючи на факт, що зловживання особами при владі своїм привілейованим положенням вплинуло на чесність усього виборчого процесу, вибори проведено належним чином, із наданням можливості виборцям виразити свої політичні погляди, та забезпеченням свободи проведення передвиборчої кампанії.¹ Однак, обраний метод підрахунку голосів знизив прозорість і справедливість процесу, значно зменшуючи вірогідність виборів.
- Вибори були проведені в несприятливій політичній атмосфері, у зв'язку з тим, що провідні опозиційні політики: колишня Прем'єр-міністр Юлія Тимошенко, головний політичний опонент Президента, а також колишній Міністр внутрішніх справ Юрій Луценко, були ув'язнені після суперечливих судових процесів, отже не могли балотуватися на виборах.
- Вибори були проведені згідно з новим виборчим законом, який ввів змішану виборчу систему. Виборці обирали 450 членів Верховної ради України. 225 членів парламенту обираються згідно з пропорційною системою в єдиному загальнонаціональному виборчому окрузі, інші 225 членів парламенту обираються на основі системи простої більшості в одномандатних виборчих округах.

---

¹ Згідно з Попереднім звітом Міжнародної Громадської Місії Спостереження за Виборами в Україні доступним http://www.batory.org.pl/programy_operacyjne/otwarta_europa/monitoring_wyborow_na_ukrainie

- Повторне введення одномандатних виборчих округів (ОВО) негативно вплинуло на перебіг виборів, беручи до уваги політичну ситуацію і особливий досвід країни, незважаючи на те, що це було відображенням консенсусу між основними політичними гравцями. Це посилює політичну поляризацію і підвищило рівень такого негативного досвіду, як купування голосів, застосування чорного піару, залякування кандидатів і використання адміністративних ресурсів. Про це свідчать повідомлення про інциденти, котрі в основному стосувались одномандатних округів.
- Правові рамки виконують функцію відповідного фундаменту для проведення демократичних виборів. Тим не менш, втілення в життя виборчого закону було непослідовним, в зв'язку з чим було виявлено низку недоліків. Процес утворення дільничних і окружних виборчих комісій, ухвалений законом про вибори і вказаний в положеннях Центральної виборчої комісії (ЦВК), був не в змозі забезпечити збалансоване представництво політичних партій у виборчих комісіях. Масштабні заміни членів комісій в останні тижні, а навіть дні перед виборами, ставили під сумнів принцип неупередженості виборчих комісій. Незважаючи на те, що закон про вибори не передбачає скасування результатів виборів в одномандатних округах, ЦВК ухвалила рішення про те, що через ймовірне шахрайство, результати виборів не можуть бути визнані дійсними в п'яти одномандатних виборчих округах.
- Під час передвиборчого періоду адміністративні виборчі органи впорались з управлінням технічними аспектами виборчого процесу і завершили більшість завдань згідно з терміном, вказаним у виборчому законодавстві. Підрахунок голосів показав, що виборча адміністрація виявилась неефективною, їй часто не вистачало прозорості.
- Було покращено і зміцнено правила щодо реєстрації виборців. Обмеження в голосуванні за межами власного округу, а також більш суворі правила для заочного голосування, можливо, позбавили деяких виборців можливості проголосувати, але також знизили ризик маніпуляцій.
- Загалом реєстрація кандидатів була відкритою і прозорою. З більш ніж 6000 заяв, понад 400 було відкинуто ЦВК через формальні помилки, ще майже 500 кандидатів, за власним бажанням, зняли свої кандидатури.
- Виборча кампанія була жорсткою і поляризованою, але загалом була проведена в мирних умовах; кандидати могли вільно проводити виборчу кампанію, але не на рівних правах, особливо в засобах масової інформації. В період після виборів відбулось різке зростання напруженості у відносинах між урядом і опозицією.
- У багатьох випадках з'являлась інформація про використання правлячою партією адміністративних ресурсів, в тому числі про тиск на державних службовців і працівників державних підприємств, і ситуацій, в яких проекти фінансовані державою, були представлені, як досягнення кандидатів.
- Відсутність ефективних правил і прозорості щодо фінансування кампанії, надала додаткові переваги посадовим особам при владі.

- Характерним для виборчого процесу було використання різними політичними партіями і деякими незалежними кандидатами підкупу виборців.
- ЗМІ (окрім інтернет-ЗМІ) були явно упередженими і фаворизували уряд, не гарантуючи усім партіям та кандидатам рівних можливостей для представлення своїх програм.
- Суспільство відіграло активну роль у спостереженні за багатьма аспектами виборів, в тому числі у спостереженні усього виборчого процесу, створенні інфоліній та фіксації порушень на інтерактивних інтернет-мапах, а також перевірки осіб кандидатів. На думку деяких груп моніторингу, були виявлені масові і систематичні виборчі порушення.
- Хоча голосування та підрахунок голосів відбулися в цілому мирно і організовано, то підрахунок результатів в окружних виборчих комісіях важко назвати прозорим, крім того була помічена значна і навмисна затримка в роботі декількох окружних виборчих комісій, що супроводжувалось відсутністю реакції з боку ЦВК, котра повинна ефективно впоратися з ситуацією в тих окружних комісіях, де виникли проблеми. Це підриває довіру до виборчої адміністрації і надійності дій на наступний день після виборів.
- Загалом ухвалення адміністративними судами рішень щодо виборчих суперечок супроводжувалось відсутністю прозорості, цілісності та твердого обґрунтування на основі фактичного правового статусу. Суди не шукали об'єктивної істини, звертаючи увагу на технічні деталі і формальні порушення. Такий підхід знизив шанси на отримання ефективного правового захисту, ігноруючи справжню волю виборців і піддаючи сумнівам неупередженість правосуддя. Декілька кандидатів в одномандатних округах використало суди, як інструмент для скасування результатів, сприятливих для їхніх опонентів. ЦВК відмовилась розглянути більшість скарг з огляду на технічні порушення або направила їх до відповідного судового органу. Лише невелика кількість скарг була принаймні частково розглянута.

II. Контекст

1 лютого 2011 року Верховна рада встановила дату виборів на 28 жовтня 2012 року. Ці вибори були шостими від часу проголошення незалежності України. Парламент складається з 450 народних депутатів України, які обираються на п'ятирічний термін на основі загального, рівного і прямого виборчого права, шляхом таємного голосування. В теперішніх виборах взяли участь 5642 кандидатів: 3001 в одномандатних округах, а також 2641 в загальнодержавному виборчому окрузі. До загальнодержавного виборчого округу було зголошено 22 партійних списків. Нещодавно прийнятий закон „Про вибори народних депутатів України” (далі: закон про вибори) знову увів змішану виборчу систему. 28 жовтня 225 членів українського парламенту було обрано згідно з пропорційною системою, на основі партійних списків в одному загальнодержавному

виборчому окрузі, інших 225 обирали згідно з системою простої більшості в одномандатних виборчих округах.

В попередньому парламенті більшість складалась з: Партії регіонів (195 мандатів), Народної партії (20) і Комуністичної партії України (25). Основні опозиційні партії отримали 161 мандатів: Блок Юлії Тимошенко - Батьківщина (98) та коаліція Наша Україна – Народна самооборона (63).

Незважаючи на домагання опозиції і тиск з боку міжнародної спільноти, ЦВК відмовилась зареєструвати двох важливих опозиційних політиків: колишню Прем'єр-міністр України Юлію Тимошенко та колишнього Міністра внутрішніх справ Юрія Луценка, котрі були ув'язнені після суперечливих судових процесів.

III. Нормативно-правова база та виборча система

Парламентські вибори в Україні регулюються законом, насамперед Конституцією (1996) і Законом „Про вибори народних депутатів України” (2011), а також іншими законами: Закон „Про Державний реєстр виборців”, Закон „Про Центральну виборчу комісію”, Адміністративним кодексом та Кримінальним кодексом. Виборчі системи доповнюють резолюції ЦВК.

Існуюча правова база може забезпечити адекватну основу для проведення демократичних виборів. Конституція гарантує право балотуватися і голосувати, а також свободу зібрань, свободу організацій, пересування і висловлювання. Прийнятий у 2011 році Закон „Про вибори народних депутатів України” вніс зміни у виборчу систему: знову введено змішану виборчу систему, застосовану в 1998 і 2002 роках; піднято прохідний поріг до 5% у пропорційній системі для партійних списків і виключено можливість формування політичних блоків. Повторне запровадження одномандатних виборчих округів мало досить негативний вплив на виборчий процес, беручи до уваги політичну ситуацію та особливий досвід країни², навіть якщо новий закон про вибори відобразив консенсус головних політичних гравців. Це загостило політичну поляризацію й збільшило ризик, пов'язаний з купівлею голосів, використанням чорного піару, залякуванням потенційних кандидатів і використанням адміністративного ресурсу, про що свідчать відповідні повідомлення, які надійшли здебільшого у зв'язку із одномандатними виборчими округами.

Реалізація закону про вибори була суперечливою. Процедура утворення дільничних і окружних виборчих комісій, затверджена виборчим правом і зазначена в положеннях ЦВК показала, що цей механізм не може забезпечити належного балансу між політичними силами. Процес підрахунку голосів був недостатньо прозорим і привів до численних скарг, котрі розглядались окружними виборчими комісіями або адміністративними судами на основі нечітких законних підстав. Дорога система веб-

---

² Змішана виборча система, яка передбачає одномандатні округи, також була використана в 1998 і 2002 роках. В українській реальності система одномандатних округів як правило сприяє більш популярним партіям.

камер³ котра повинна була збільшити надійність виборчого процесу, виявилась неефективною, оскільки суди не приймали відеозаписи підрахунку голосів як докази.⁴

Хоча закон про вибори не передбачає анулювання результатів від одномандатних округів, 5 листопада, ЦВК прийняла резолюцію про неможливість визнання результатів⁵ в п'яти одномандатних округах⁶ через можливу фальсифікації виборів. Після цієї резолюції, парламент рекомендував ЦВК провести перевибори в п'яти одномандатних виборчих округах. Верховна рада також призначила тимчасову слідчу комісію з розслідування процесу підрахунку голосів в деяких виборчих округах.

IV. Адміністрування виборів

Адміністрування виборів складається з трьох рівнів: Центральна виборча комісія (ЦВК), 225 окружних виборчих комісій (ОВК) і 33 762 дільничних виборчих комісій (ДВК). ЦВК - це постійний орган, що складається з 15 членів, які призначаються парламентом на семирічний термін, в той час як ОВК і ДВК формуються на період виборів.

ЦВК і виборчі комісії нижчого рівня (окружні і дільничні) впорались із більшістю завдань в межах термінів, передбачених виборчим законодавством. Загалом ЦВК ухвалила майже 2000 рішень, частина з яких мала важливе значення, регулюючи найважливіші елементи виборчого процесу. Тим не менше, на підготовку до виборів вплинуло багато негативних аспектів. Внаслідок призначення ОВК і ДВК шляхом жеребкування, основні політичні партії не отримали збалансованого представництва. Дві важливі політичні сили: УДАР і *Свобода* були недостатньо представлені у виборчих комісіях. Закон про вибори передбачає, що в виборчих комісіях, поруч з представниками зареєстрованих угруповань, засідають особи обрані жеребкуванням. Однак, ЦВК прийняла резолюцію, до якої внесено суттєві зміни в процедурі жеребкування. Перш за все, замість окремих жеребкувань для окремих виборчих комісій, ЦВК прийняла рішення провести тільки одне жеребкування для обрання членів усіх 225 ОВК⁷, а потім таким самим чином одне жеребкування для всіх посад у відповідних ДВК.⁸ В результаті голосування малі і невідомі партії, котрі реєстрували тільки одного кандидата в одному одномандатному окрузі (так звані „технічні партії”), були представлені у всіх ОВК. Закон про вибори дозволив партіям суперникам замінювати призначених уповноважених осіб. В результаті, по всій країні відбувся

---

³ Постанова ЦВК № 892 містить інформацію про запис на відео ходу голосування, згідно з законом „Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів”. Кожна виборча дільниця повинна бути оснащена двома відеокамерами, продовжувачем USB і металевим контейнером для зберігання в день виборів обладнання для запису відео (окрім відеокамер).

⁴ На приклад Окружний адміністративний суд Києва, який розглядав скаргу кандидата партії Свобода по одномандатному округу проти ОВК № 90.

⁵ На думку Голови ЦВК Володимира Шаповала, згідно з постановою ЦВК, якщо ЦВК дізнається про порушення українського закону про вибори, в неї є всі повноваження для того, щоб розглядати такі справи за власною ініціативою і наказувати ОВК слідкувати за дотриманням виборчого законодавства.

⁶ Звіти МГСПВУ з ОВК № 94, 132, 194, 197, 223.

⁷ Постанова ЦВК № 69 від 29 серпня 2012.

⁸ Постанова ЦВК № 895 від 13 вересня 2012.

масовий обмін членів ОВК і ДВК, який охопив до 80 % їхнього складу. Результати жеребкування стали однією з головних причин офіційних скарг у передвиборчий період.

Варто зазначити що підготовка членів ОВК була проведена на професійному рівні⁹ і при адекватному представленні управлінського апарату (Голова, Заступник голови і Секретар комісії), однак основна підготовка членів ДВК не була проведена належним чином. Оскільки ці підготовки не були обов'язковими для усіх службовців – у зв'язку з масовим обміном вже підготовлених членів комісій – це негативно вплинуло на ефективність проведення виборів на нижчому рівні.

Загалом, ЦВК працювала згідно з вказаним часом і регулярно засідала відповідно до попередньо оприлюдненої інформації. Засідання були відкритими для представників партій, кандидатів, ЗМІ і спостерігачів. Тим не менш, в ході таких засідань, в першу чергу, розглядались резолюції, які перед тим були обговорені і погоджені членами ЦВК. Більшість рішень ухвалювалось одноголосно, а ширше обговорення було винятком. Тим не менш, деякі голосування над резолюціями, прийнятими під час заключного етапу виборчого процесу, показали розбіжність у думках серед членів Центральної виборчої комісії.

Проблеми виникали в основному в одномандатних виборчих округах, де конкуренція була велика.¹⁰ ЦВК була неспроможна реагувати швидко і ефективно вирішити проблему хаотичного підрахунку голосів, під час якого допускались серйозні порушення. Праця багатьох ОВК була паралізована її членами, які свідомо не брали участі в її засіданнях і відмовлялись підписувати попередньо узгоджені протоколи.¹¹ Більш того, члени ОВК не використовували всі доступні законні засоби для запобігання затримок. ЦВК не надавала ОВК належної правової допомоги. Рівень суспільної довіри до виборчої адміністрації був низьким, особливо до ОВК і ДВК.

V. Реєстрація виборців

В Україні Державний реєстр виборців організовано на територіальній основі, у вигляді регулярно обновлюваної електронної бази даних, під керівництвом ЦВК. Право голосувати має 36 718 981 зареєстрованих громадян.¹² Закон України „Про державний реєстр виборців” (2007) забезпечує докладну структуру впровадження і підтримання нового реєстру. Він має суворі вимоги щодо точності списків і захисту даних виборців, та передбачає відповідні санкції за незаконний доступ та зловживання зареєстрованими даними. Реєстр повинен регулярно переглядатися і оновлюватися 754 органами управління реєстром. Ефективність реєстру обмежена відсутністю повного і актуального центрального реєстру громадян в електронному вигляді, а також ефективного обміну даними між різними органами регіонального та державного управління. У результаті, багато виборців заявили, що в день виборів їх не було в списках виборців, натомість незадовго до дня виборів в список були додані сотні безпритульних з фіктивними адресами.

---

⁹ Тренінги проводились спільно з ЦВК і IFES.

¹⁰ Наприклад, в ОВК № 197, де протоколи нібито були сфальсифіковані.

¹¹ В ОВК № 216, 223, 215.

¹² За даними Державного реєстру виборців від 23 жовтня.

В ході виборчого процесу, уточнено і покращено правила щодо реєстру виборців. Незважаючи на те, що обмеження можливості голосувати за межами місця проживання, а також більш суворі правила щодо голосування на дому, могли позбавити деяких виборців права проголосувати, однак ці заходи також зменшили ризик маніпуляцій.¹³ Виборці, які не надали іншої адреси на час виборів, не могли проголосувати за межами свого одномандатного виборчого округу, а це могло позбавити деяких виборців права голосувати. Скасовано раніше видані дозволи на змінення місця голосування, що знаходиться в іншому одномандатному окрузі.

Попередні списки виборців¹⁴ були доступні для публічного звіряння до 22 жовтня. Громадяни могли перевірити свою реєстрацію і попросити внести зміни. Всі політичні партії представлені в парламенті раніше отримали електронні копії реєстру виборців. До 23 жовтня число зареєстрованих виборців виросло на 52 961 особи (0,14% від загального числа зареєстрованих виборців).¹⁵ Крім того, 155 549 виборців отримало згоду голосувати за межами своїх ДВК, але в межах одномандатного виборчого округу.¹⁶ Закон про вибори не дозволяє вносити зміни в списки виборців в останні два дні до виборів, за винятком рішення суду і сповіщення від відповідних органів управління реєстром (у день виборів лише за рішенням суду).¹⁷

VI. Реєстрація кандидатів

18 серпня було закінчено реєстрацію кандидатів. З початкових 87 партій, які висунули кандидатів, тільки 22 надали партійні списки на загальнодержавний округ. Деякі партії призначили менше 5 кандидатів, не маючи кандидатів у партійному списку.¹⁸

Реєстрація була відкрита і прозора і рідко оскаржувалась кандидатами. Однак серед 6000 заяв на реєстрацію кандидатів, ЦВК відкинула понад 400 через формальні помилки.¹⁹ В наслідок цього в одномандатних виборчих округах боролися 2 651 кандидатів, а в загальнодержавному виборчому окрузі 2 554. Майже 500 зняли свої кандидатури за власним бажанням або були зняті партіями, які їх висували.

---

¹³ Постанова ЦВК: № 893 прийнята 13 вересня, № 1046 прийнята 22 вересня.

¹⁴ Згідно зі статтею 39 параграф 2 закону про вибори: „До попереднього списку виборців для звичайної виборчої дільниці включаються громадяни України, яким виповнилося або на день голосування виповниться вісімнадцять років та які відносяться за виборчою адресою до цієї виборчої дільниці відповідно до відомостей Державного реєстру виборців. Виборець може бути включений до списку виборців тільки на одній виборчій дільниці”.

¹⁵ Наприклад, 23 жовтня число виборців зареєстрованих в Києві виросло на 6283 особи, в Харкові на 5415, в Одесі на 3389.

¹⁶ Серед них: 146.947 були членами ДВК, 798 були членами ОВК, 7804 громадяни, які не голосували у своїх ДВК “з інших причин”.

¹⁷ Спостерігачі МГМСПВУ зауважили, що в Дніпропетровську ця процедура не завжди була дотримана.

¹⁸ 26 партій висунули тільки по одному кандидату в одномандатних виборчих округах.

¹⁹ Нп. помилки в біографії, пропущення опису громадянської активності, і тд. Крім того, закон про вибори не дозволяє трактувати документи, які не відповідають вимогам законодавства, як не складені. див:

IFES Ukraine Election Bulletin No. 6 (15 August 2012), доступний на:

http://www.ifes.org/Content/Publications/News-in-Brief/2012/July/~/_media/Files/Publications/IFES%20News%20in%20Brief/2012/IFES_2012_Ukrainian_Election_Bulletin_6_Eng.pdf.

Оскільки закон про вибори не зобов'язує ЦВК зняття з ОВК і ДВК представників виборчих суб'єктів, що відмовився від участі у виборах, деякі члени виборчих комісій не представляли жодних кандидатів або партій. За словами опитаних МГМСПВУ, той факт і велика кількість партій, котра висунула менше п'яти кандидатів в одномандатних округах, може вказувати на так званих „технічних кандидатів” чи „технічні партії”, реєстрацію яких підтримували інші партії, для більшого представництва в ОВК і ДВК.

VII. Кампанія

A. Виборча кампанія

27 липня 2012 г. ЦВК оголосила початок виборчої кампанії на 30 липня. Незважаючи на офіційну дату, всі політичні сили почали свої кампанії набагато раніше. З весни 2012 на біг-бордах і плакатах в більшості українських міст було розміщено „соціальну рекламу” деяких політичних партій. У окремих випадках, члени опозиції розповідали спостерігачам МГМСПВУ про труднощі в отриманні доступу до реклами в ЗМІ.²⁰

14 жовтня 2012 дві основні опозиційні партії, „Батьківщина” і УДАР, вирішили зняти відповідно 40 і 26 кандидатів з ОВК, щоб представити спільного сильного кандидата проти представника правлячої партії. Рішення було узгоджене напередодні (липень 2012) схожої домовленості між партіями „Батьківщина” та Свобода. Однак деякі кандидати не прислухались до інструкції верхівки і не зняли своїх кандидатур.

Виборча кампанія пройшла відносно спокійно. Суперники могли вільно проводити кампанії, а випадків перешкоджання заходам кампаній було небагато. Спостерігачі МГМСПВУ у всіх регіонах спостерігали численні мітинги, а також невеликі зустрічі з виборцями. Кампанія проводилася в основному в ЗМІ, за допомогою вуличної реклами, розповсюдження листівок та інших агітаційних матеріалів. На практиці, через зловживання привілейованим становищем провладних сил, політичні партії не могли привести кампанії на рівних умовах, особливо в засобах масової інформації. Окрім її поляризації, в кампанії часто використовувався наклеп.

Найпомітнішою була кампанія Партії регіонів. Однак Об'єднана опозиція – „Батьківщина”, Український демократичний альянс за реформи (УДАР) і партія „Україна – вперед!” також спромоглися провести активні загальнонаціональні кампанії. Однак лідери основних політичних сил відмовилися брати участь у справжніх дебатах із суперниками.

Кампанія характеризується широким використанням адміністративних заходів і ресурсів, що приймали різні форми, але в більшості випадків, використовувались в інтересах Партії регіонів²¹, яка використала своє привілейоване становище правлячої

---

²⁰ Наприклад, на думку спостерігачів МГМСПВУ в Дніпропетровську, опозиційні кандидати не мали рівного доступу до біг бордів. Представники партії УДАР стверджують, що рекламні агентства відмовилися отримувати замовлення від їхньої партії, пояснюючи, що всі рекламні місця були куплені або зарезервовані.

²¹ Використання адміністративного ресурсу правлячою партією було помічено в багатьох

партії. В передвиборчий період надходили скарги про застосування тиску та залякування. Деякі державні чиновники, котрі брали участь у виборах, часто використовували своє становище для проведення кампанії.²²

Представники опозиції звинувачували владу у відкритому зловживанні бюджетом і подаванні проектів, фінансованих державою, як власних проектів правлячої партії і її кандидатів. Безпосередні спостереження МГМСПВУ підтверджують низку цих звинувачень. Місія спостерігачів також зафіксувала ряд застосувань чорного піару, дискредитацію різних кандидатів і партій.²³ У всіх областях, де велось спостереження, були зафіксовані випадки знищення біг-бордів деяких партійних кандидатів.²⁴ У багатьох випадках, грань між діями держави і кампанією Партії регіонів була стерта.²⁵

Під час виборчої кампанії, були зафіксовані часті порушення виборчого законодавства: прямі та непрямі спроби підкупу виборців. Хабарництво прийняло різні форми - від плати виборцям, які взяли участь у партійних мітингах²⁶ до товарів і послуг, пропонуєаних різними благодійними організаціями²⁷ тісно пов'язаними з тими чи іншими кандидатами чи партіями. Ця стратегія залучення виборців була використана кандидатами від усіх політичних партій і найчастіше спостерігалась в одномандатних виборчих округах. В деяких випадках спостерігачі МГМСПВУ помічали кандидатів, які

випадках: тиск на посадових осіб, службовців державних підприємств і ситуацій, в яких фінансовані державою проекти були представлені, як досягнення своїх власних кандидатів. У багатьох випадках проти незалежних ЗМІ, таких як TVi і Лівий Берег - інтернет-газети з критикою уряду, використовувався державний апарат (податкова служба, прокуратура та інші установи), таким чином, впливаючи на неупередженість українських ЗМІ. Також державний апарат використовувався проти опозиційних кандидатів: люди, які заявляли готовність балотуватися на виборах до парламенту в опозиційному списку ставали мішенню прокуратури, податкової інспекції і т.д. Жертвами вибіркового застосування закону були: Віталій Купрій (Свобода, кандидат у Дніпропетровську) і кандидат Аркадій Корнацький з Батьківщини (Миколаївська область).

²² Спостерігачі місії зафіксували присутність у Сімферополі, на концерті організованим фірмою Скворцово, Віталіні Дзоз, Міністра освіти і науки, молоді та спорту Криму і кандидата від Партії регіонів в окрузі № 1. В якості почесного гостя, Пані Дзоз вручила 10 ноутбуків дітям, які виграли конкурс малюнку організований фірмою Скворцово.

²³ Спостерігачі МГМСПВУ в Дніпропетровську знайшли підроблені матеріали Комуністичної партії України (КПУ), а також популярну російську газету *Совершенно секретно*, яка містила неправдиву інформацію про кандидатів КПУ. У Львові поширювались наклепницькі плакати із кандидатами Батьківщини.

²⁴ У деяких випадках, знищувались не тільки рекламні щити, але і конструкції, на яких вони тримаються. Це сталося, наприклад, з 16 рекламними щитами Свободи у Дніпродзержинську (Дніпропетровська область).

²⁵ На думку спостерігачів МГМСПВУ, в Києві, Харкові, Одесі та Дніпропетровську, Партія регіонів з рекламних щитів хвалилась побудовою сотень дитячих майданчиків. У деяких випадках, Партія регіонів проводила маніфестації біля шкіл та інших громадських будівель, де проводився ремонт, стверджуючи, що ремонт фінансувала партія з коштів "Народного бюджету". Насправді ремонт фінансувався з коштів місцевого /державного бюджету.

²⁶ 15 жовтня спостерігачі МГМСПВУ в Севастополі спостерігали розподіл грошей між учасниками маршу Україна – Вперед!. Спостерігачі змогли побачити список з прізвищами і контактними номерами учасників, котрі отримали гроші (50 ГРН на особу) після її підписання.

²⁷ Ці благодійні організації роздавали речі і надавали послуги виборцям, часто разом з листівками брошурами та газетами, на яких було прізвище, а іноді і фото кандидата. В Харкові агітація проводилась також в школах – між учнями поширювали безкоштовні матеріали з логотипом або фото кандидатів Партії регіонів.

агітували під час „культурних заходів”, організованих корпораціями, що можна розглядати як непрямий підкуп виборців. У багатьох інших регіонах потенційним виборцям роздавали невеликі пакети з їжею, побутові товари та гроші. Один з найбільш відомих політиків, що використовували такі методи, був спікер парламенту Володимир Литвин, використовуючи благодійні програми своєї організації Благодійний фонд Литвина „Майбутнє Полісся”.

В. Фінансування кампанії

Нечіткі положення про фінансування кампанії і завищені державні контракти дозволили передавати великі суми грошей з державного бюджету на рахунки правлячих політичних партій. Ряд чинників сприяв корупції у всіх політичних партіях: відсутність правил, що обмежують витрати на виборчі кампанії в поєднанні з відсутністю прозорості процесу отримання фінансування та недостатнім контролем ЦВК над сумами які витрачались на кампанії. Найбільш привілейованими в цій ситуації були правлячі партії.

В Україні можливі лише два законних джерела фінансування кампанії: власні кошти партії або кандидата та пожертвування виборців. Фінансування і витрати на виборчі кампанії не підлягають жодним обмеженням. Крім того, особи окремих спонсорів не можуть не бути оприлюднені, а кожен громадянин має право переказати політичній партії суму не більшу ніж 400 мінімальних заробітних плат; що стосується кандидата в одномандатному виборчому окрузі – виборець може переказати на його рахунок до 20 мінімальних заробітних плат. Ця система дозволяє здійснювати обмін грошей бізнес-структур взамін за "послуги" майбутніх депутатів. Більш того – це вже загальноприйнята практика відкритого купування бізнесменами, які підтримують конкретні партії, місць у Верховній Раді України. За неофіційними даними, зібраними спостерігачами МГМСПВУ, більшість політичних партій продає місця у партійних списках кандидатів. Більшість джерел повідомляють, що сума, за яку можна купити місце в списку – від 7 до 12 мільйонів доларів. За офіційними даними Центральної виборчої комісії, в ході виборчої кампанії, 22 політичні партії по всіх багатомандатних округах витратили більш ніж 600 млн. гривень. Партія регіонів задекларувала витрату 218 млн. (в тому числі 157 млн. на рекламу в засобах масової інформації та 33 млн. на рекламні щити); Об'єднана опозиція „Батьківщина” - 107 млн. (94 млн. на кампанію в ЗМІ та 9,5 млн. на рекламні щити і плакати); УДАР – 33,7 млн.; і Свобода – 23,2 млн. Партії „Наша Україна” і „Україна – вперед!” витратили по 60 млн. кожна.²⁸ За словами людей, що говорили з членами місії, фактична сума грошей, витрачених на кампанію, набагато вища, тому що офіційні дані від політичних партій, які надходять до ЦВК, охоплюють період від реєстрації партійних списків до 26 жовтня.²⁹ Схоже, що реальна сума, витрачена на кампанію серйозно недооцінена. Більшість партій мають неофіційні ресурси, які використовуються для оплати за незаконні послуги, такі як: „джинса” - оплата за участь в партійних мітингах і „волонтер” - оплата за роботу під час виборчої кампанії.

---

²⁸ http://cvk.gov.ua/index/metod/formy/konsolid_zvity/perelik_zvity.htm

²⁹ Таку думку висловив, поміж інших, Артем Біденко, президент Української Асоціації зовнішньої реклами.

ЦВК не може застосувати санкції щодо політичних партій, якщо фінансова звітність не буде надана вчасно, буде надана невчасно або з помилками.

VIII. ЗМІ і свобода слова

Засоби масової інформації (за винятком інтернет-ЗМІ) здебільшого не спромоглися забезпечити збалансовану інформацію про виборчі кампанії і не надали усім партіям і кандидатам рівні можливості для презентації своїх програм. Згідно незалежного моніторингу ЗМІ, більшість українських телеканалів мали чітку упередженість на користь уряду.

На зламі вересня і жовтня, кілька популярних газет вийшли з порожніми першими шпальтами, щоб висловити протест проти планів уряду знову ввести відомий радянський законопроект про дифамацію³⁰, який дозволив би ув'язнення журналістів за наклепницькі статті.

Основними загрозами для свободи слова залишається корупція і зменшення незалежності засобів масової інформації, все більше і ширше використання адміністративних і законодавчих механізмів щодо скорочення і в кінцевому підсумку припинення діяльності деяких засобів масової інформації³¹, а також зростання домінування „спонсорської” політінформації в ЗМІ, тобто “джинси”³² (оплачуваних статей). Напади на незалежні засоби масової інформації також впливають на неупередженість і якість українських ЗМІ.

IX. Місцеві спостерігачі

Громадянське суспільство відіграло активну роль у спостереженні за різними аспектами виборчого процесу.³³ З майже 40 000 офіційно зареєстрованих місцевих безпартійних спостерігачів, тільки ОПОРА та Комітет виборців України (КВУ) - дві найбільші загальнонаціональні НУО – зареєстрували більше 10 000 спостерігачів.³⁴ Окрім спостереження, ОПОРА провела паралельний підрахунок голосів. Інші національні НУО використовували інформацію від ініціативних громадян на місцях для фіксації порушень на інтерактивних інтернет-платформах. Дві найпопулярніші платформи: „Майдан моніторинг” і Elect.ua – вже зафіксували більш ніж 3000 таких порушень – кожна з початку виборчого процесу.

---

³⁰ Після масових протестів журналістів, Верховна рада прийняла проект закону про дифамацію. Слід зазначити, що голосування було відкладено, тому закон може бути прийнятий після виборів.

³¹ Принаймні в одному випадку спостерігачі місії зафіксували закриття газети: на думку спостерігачів МГМСПВУ в Харкові на час виборів було закрито незалежну місцеву газету „Зміївський кур'єр”.

³² Ці платні оголошення є „неофіційною спонсорською інформацією”, котра з'являється в новинах без замітки про рекламу.

³³ Серед організацій, які займались моніторингом виборів, були і такі, що проводили перевірку кандидатів (Чесно) і аналізували процес формування виборчих комісій та фреквенцію (Cifra Group).

³⁴ Ще одна загальнонаціональна мережа *Спільна справа* також мала намір підготувати декілька тисяч спостерігачів по всій країні.

НУО повідомляли про численні порушення закону про вибори на всіх етапах виборчої кампанії, в тому числі таких інцидентів, як помилкове розмежування виборчих округів, підкуп виборців і чорний піар під час виборчої кампанії, а також порушення в день виборів і після. За заявами опублікованими ОПОРОЮ і Майданом, порушення були масові і системні. У передвиборчий період, місцеві спостерігачі могли працювати без серйозних перешкод. Серія DDOS-атак на сервери вищезгаданих організацій привела до того, що їхні сайти були частково недоступні в день виборів, тому ОПОРА була змушена затримати представлення результатів по паралельному підрахунку голосів.

Х. Голосування і підрахунок

А. Голосування

В цілому, відкриття виборчих дільниць здійснювалось згідно з процедурами, а всі необхідні матеріали були на місці. Тим не менш, повідомлялось про незначні затримки і хаос, що супроводжували цей процес.³⁵ В одному з таких випадків бюлетені були видані до того, як урни були опечатані.³⁶

Голосування проходило спокійно і в більшості випадків було добре організоване. Тим не менш, спостерігачі повідомили про процедурні порушення, в тому числі випадки присутності більш ніж однієї людини в кабіні для голосування³⁷, недотримання таємниці голосування та неправильного опечатування урн.³⁸ Згідно з повідомленнями спостерігачів місії, в окремих випадках конструкція кабіні і освітлення могли негативно вплинути на таємницю голосування.³⁹ Спостерігачі також повідомили про випадки допомоги виборцям, голосування організованих груп, а також організацію транспорту для виборців на виборчих дільницях.⁴⁰ У Харкові в більшості виборчих дільниць, було зафіксовано приховану агітацію одного з кандидатів.⁴¹

Як правило, у виборчих дільницях, де велось спостереження, дотримувались принципів справедливого голосування. У деяких випадках, однак, спостерігалась упередженість членів ДВК⁴², а також винесення бюлетенів за межі виборчих дільниць. Це могло бути явище, яке називають „карусель”.⁴³ В Ірпені спостерігалась ситуація, в якій виборці показували невідомим фото бюлетенів, зроблених в кабіні для голосування, що може свідчити про спробу підкупу. У Вінниці спостерігачі відмітили спроби підкидання в урни більшої кількості голосів. Більш того, в Одесі в декількох виборчих дільницях були виявлені ручки зі зникаючим чорнилом, котрі ймовірно поширювались

---

³⁵ Один з випадків затримки відкриття дільниці на 30 хвилин було зафіксовано у Львові - ДВК не змогли представити розумних пояснень спостерігачам МГМСПВУ.

³⁶ Звіт МГМСПВУ з ДВК № 800965.

³⁷ Звіти МГМСПВУ з Кіровограду, Донецька, Одеси

³⁸ Звіти МГМСПВУ з Обухова, Одеси, Харкова.

³⁹ Звіти МГМСПВУ з Кіровограду, Ірпіню, Одеси.

⁴⁰ Звіти МГМСПВУ з Донецька, Одеси, Обухова, Харкова, Броварів.

⁴¹ Офіційні спостерігачі одного з кандидатів носили одяг з емблемами місцевої футбольної команди Металіст, яка відома тим, що підтримує цього кандидата. Тільки на одній виборчій дільниці вони були змушені видалити емблеми.

⁴² Звіти МГМСПВУ з Обухова та Ірпеня.

⁴³ Звіти МГМСПВУ з Києва, Обухова.

відповідною ОВК.⁴⁴ Спостерігачі також отримували повідомлення про випадки підкупу виборців на суму від 100 до 500 гривень.⁴⁵

Представникам партій не перешкоджали кандидатам і спостерігачам моніторувати голосування. Були випадки обмеження доступу до процесу голосування через неправильне внутрішнє розміщення виборчих дільниць.⁴⁶ Представники місії також спостерігали невідповідну поведінку, що межувала з залякуванням. В Одесі четверо спостерігачів від Партії регіонів видавали себе за представників Президента Януковича, придивлялись до входу до виборчої дільниці з припаркованого перед будинком автомобілю. Схожі ситуації спостерігались також в іншому районі Одеси та в Ірпені.

В цілому ДВК завжди перевіряли особи виборців, у всіх регіонах України спостерігались допущення до голосування осіб без належного документу посвідчення особи. Відмічено також цілий ряд недоліків в точності списків виборців. В багатьох районах виборці заявляли, що вони не були включені в списки.⁴⁷ У деяких випадках, списки були помічені незрозумілими символами.⁴⁸ В окремих випадках було запропоновано голосувати особам, котрі не проживають за вказаною адресою, або навіть іноземцям.⁴⁹ В одній з ДВК виборцям видавались бюлетені, незважаючи на помилки в правописі їхніх даних у списках.⁵⁰

В двох виборчих дільницях Києва ДВК під час передвиборчого періоду відкинула велику кількість заяв про голосування на дому – відповідно 102 і 126 – через очевидну фальсифікацію (багато з них були написані одним почерком). Члени комісії інформували місію про численні випадки штучно завищеної кількості заяв у всьому окрузі. Спостерігачі МГМСПВУ відмітили наявність в списках для голосування на дому осіб, яких не було в живих ще під час попередніх виборів.⁵¹

Відповідно до закону у виборчих дільницях були встановлені камери, однак повідомлення про зйомку виборчого процесу в окремих районах відрізнялось.⁵² Становище спостерігачів місії не давало їм змогу належним чином оцінити позитивну вартість цього передового рішення.

В. Підрахунок

Підрахунок голосів розпочався вчасно, і в більшості випадків був проведений ефективно і без жодних проблем. Тим не менш, були відмічені певні процедурні недоліки, котрі, ймовірно, негативно вплинули на надійність процесу підрахунку голосів. Більшість ДВК не виконували вказівок щодо підрахунку голосів, вказаних у

---

⁴⁴ Звіти МГМСПВУ з ОВК № 133.

⁴⁵ Звіт Комітету виборців України № 7 по результатах довготермінового спостереження за підготовкою до парламентських виборів у 2012 році в Україні.

⁴⁶ Звіти МГМСПВУ з Кіровограда, Львів, у Тернополя.

⁴⁷ Звіти МГМСПВУ з Кіровограда, Києва, Донецька, Вінниці, Обухова, Ірпеню, Харкова.

⁴⁸ Звіти МГМСПВУ з Ніжина, Одеси.

⁴⁹ Звіти МГМСПВУ з ДВК № 711003, 900061.

⁵⁰ Звіти МГМСПВУ з ДВК № 121353: бюлетені для голосування було видано відповідно до рішення ДВК, а не суду.

⁵¹ Звіти МГМСПВУ з № ДВК 800619.

⁵² Ознаки, що вказують на відеозапис, відсутні у більшості виборчих дільниць у Тернопільській області.

законодавстві. Більш того, під час підрахунку, члени комісій не перевіряли автентичності голосів.⁵³ В деяких ДВК члени комісій підписували протоколи до ухвалення рішення.⁵⁴ В інших протоколи не були відповідно підготовлені для передачі ОВК (не опечатані пакети документів, пошкоджені упаковки протоколів, помилки у протоколах).⁵⁵

В кількох виборчих дільницях протоколи не були загальнодоступними.⁵⁶ Були випадки винесення печаток за межі виборчих комісій.

В Дніпропетровську Голова ДВК покинув виборчий пункт для того, щоб передати протоколи до ОВК, маючи при собі тільки одну копію протоколу, незважаючи на те що інші члени комісії заповнили решту протоколів.⁵⁷

С. Підрахунок результатів на рівні ОВК

В день виборів ситуація погіршилась під час передачі виборчих матеріалів з ОВК до ДВК, а також під час підрахунку голосів в ДВК.⁵⁸ Передача протоколів супроводжувалась чергами і суперечками членів ОВК і ДВК. Процес затвердження протоколів затягнувся через велику кількість звернень до ДВК для виправлення незначних процедурних помилок. В декількох випадках спостерігачі місії були свідками того, як працівники ДВК виправляли помилки неподалік приміщення ОВК, не зважаючи на обов'язкові правила.⁵⁹

Хоча в більшості ОВК підрахунок голосів закінчився вчасно, в декількох поляризованих одномандатних округах підрахунок закінчився з великим запізненням через перешкоди членів ОВК, кандидатів і їхніх представників, а також через невинуваті дії регулярних і спеціальних підрозділів української міліції. Як наслідок, Центральна виборча комісія оголосила, що неможливо визначити результати у п'яти одномандатних округах.⁶⁰

Підрахунок голосів на рівні ОВК не вистачало прозорості і довіри у відносинах між суб'єктами. В деяких випадках члени місії не могли вільно спостерігати процес підрахунку голосів через відсутність місця в ОВК або перешкод з боку міліції чи інших осіб, нп. офіційних журналістів.⁶¹ Також спостерігалось декілька випадків залякування членів ОВК і ДВК сторонніми особами, офіційними спостерігачами і журналістами, представниками партій і кандидатів та іншими членами комісії.⁶² Випадки насильства

---

⁵³ Звіти МГМСПВУ з Дніпропетровська.

⁵⁴ Звіти МГМСПВУ з Тернополя, Одеси, Харкова.

⁵⁵ Звіти МГМСПВУ з Вінниці, Одеси, Харкова, Києва.

⁵⁶ Звіти МГМСПВУ з Харківа, Одеси, Дніпропетровська.

⁵⁷ Звіти МГМСПВУ з Дніпропетровська.

⁵⁸ Як говориться в "Попередньому звіті" доступному тут:

<http://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Otwarta%20Europa/observation-mission-to-ukraine-2012-preliminary-statement.pdf>

⁵⁹ Звіти МГМСПВУ з ОВК № 133, 211, 216, 223

⁶⁰ Звіти МГМСПВУ з ОВК № 94 (Обухів), № 132 (Первомайськ), № 194 (Черкаси), № 197 (Канів), № 223 (Київ).

⁶¹ Звіти МГМСПВУ з ОВК № 94, 95.

⁶² Звіти МГМСПВУ з ОВК № 95, 215, 216, 223.

над членами ДВК, а також перешкоджання в роботі ОВК з боку спеціальних нарядів міліції, ставлять під сумнів прозорість усього процесу.⁶³ Не зафіксовано ніякої негайної та адекватної реакції правоохоронних органів на можливі порушення закону про вибори (нп. шахрайство, фальсифікації, підроблення протоколів).⁶⁴ Правоохоронні органи були також використані в політичних інтересах окремих кандидатів.⁶⁵

Матеріали ДВК зберігались по-різному. Спостерігачі МГМСПВУ неодноразово виявляли недостатній прогрес у роботі з протоколами та іншими виборчими документами в ОВК, які передавались Дільничними виборчими комісіями, в тому числі багатоденне зберігання незапечатаних пакетів з бюлетенями і протоколами в легкодоступних місцях або в інших приміщеннях комісії. В напружених ситуаціях в деяких ОВК коробки, які залишилися в приміщеннях частково відкрито і знищено.⁶⁶ Були також спроби повторного підрахунку голосів; в кінцевому результаті в кількох ДВК, після спірних рішень ОВК та адміністративних судів, було проведено повторний підрахунок.⁶⁷ В одній з комісій одномандатного виборчого округу анулювання виборів в 27 ДВК привело до змінення результатів на користь правлячої партії.⁶⁸ Було також відзначено значне розходження між даними, що зберігаються в ЦВК та протоколами комітетів заповнених в ДВК.

У ряді ОВК були необґрунтовані затримки при підрахунку голосів, у зв'язку з навмисним втручанням деяких членів комісії. Працівники ОВК зазвичай не використовували усіх законних способів для запобігання запізненням. У багатьох сильно поляризованих одномандатних округах члени ОВК намагалися відкинути вже прийняті протоколи або цілеспрямовано не з'являлись на сесіях, внаслідок чого не було необхідного кворуму.⁶⁹ Неодноразово упередженість членів ОВК приводила до звільнення в останній момент деяких членів комісії.⁷⁰ ЦВК не прийняла відповідних заходів для забезпечення юридичної допомоги кільком ОВК, в яких з'являлись проблеми.

XI. Скарги і апеляції

---

⁶³ Члени ДВК № 800194 були побиті невідомими; Член ДВК № 800413 був заляканий членами ОВК № 216; регулярні та спеціальні підрозділи міліції були присутні в ОВК № 211, 215, 216, 223.

⁶⁴ Генеральна прокуратура порушила кримінальну справу стосовно ОВК № 223 тільки через кілька днів після ймовірного скоєння злочину.
<http://www.pravda.com.ua/news/2012/11/12/6977306/>

⁶⁵ В Первомайську, Миколаївська область, кандидат від опозиції Аркадій Корнацький, здобув 39 відсотків голосів, а заступник Губернатора і кандидат від Партії регіонів, Віталій Трав'янка, 34 відсотки. ОМОН Беркут вирушили до приміщення ОВК № 132, де за вимогою суду конфіскували протоколи ДВК і використали сльозогінний газ для розгону протестуючих проти шахрайства.

⁶⁶ Звіти МГМСПВУ з ОВК № 211, 223.

⁶⁷ ОВК № 211 вирішила перерахувати бюлетені ДВК після того, як виборчі матеріали цього ДВК були незаконно відкриті і перепаковані членами ОВК.

⁶⁸ ОВК № 94 визнала недійсними 32,000 бюлетенів.

⁶⁹ Звіти МГМСПВУ з ОВК № 215, 216.

⁷⁰ У ніч виборів ОВК № 139 звільнив одного зі своїх членів, який нібито поширював невірну інформацію до інших ДВК. 1 листопада, ЦВК замінила 8 з 18 членів ОВК № 197.

Скарги, пов'язані з виборами, в основному регулює виборчий закон з 2011 року⁷¹ та Адміністративно-процесуальний кодекс. Через відсутність судової практики яка базується на нових виборчих законах, українська судова влада у співпраці з міжнародними організаціями, організувала семінари та тренінги для суддів, які будуть засідати у справах, пов'язаних з виборами.⁷²

Згідно новим законам право вносити скарги на рішення, дію чи бездіяльність виборчих комісій і інших суб'єктів, що беруть участь у виборчому процесі, мають всі виборчі органи. В залежності від характеру можливого порушення і відповідача, скарга може бути подана до відповідної виборчої комісії і/або до суду, відповідно до процедури, викладеної в Адміністративно-процесуальному кодексі. Через цю паралельну систему, способи вирішення розбіжностей накладаються, а це робить весь процес ще більше незрозумілим.

Скарги на рішення, дії або бездіяльність ДВК або її членів можна складати до відповідних ОВК, а скарги на рішення, дії або бездіяльність ОВК або її членів – до суду або до Центральної виборчої комісії. Скарги, пов'язані з рішеннями, діями чи бездіяльністю ЦВК можна складати до суду першої інстанції – Апеляційного адміністративного суду Києва, далі рішення можуть бути оскаржені в Вищому адміністративному суді.

Опозиційні партії висловили недовіру до неупередженості і ефективності розгляду скарг виборчими комісіями та судами. Загалом, врегулюванню виборчих суперечок не вистачало прозорості, послідовності і твердого обґрунтування на основі фактичного правового статусу.

ЦВК розглядала всі скарги своєчасно, але цей процес не був прозорим.⁷³ До 10 листопада, до ЦВК надійшло всього 663 скарг,⁷⁴ з яких 553 було відкинуто через невідповідність до формальних вимог. ЦВК прийняла рішення на підставі приблизно 116 скарг, 58 залишилось без розгляду, одна була прийнята до уваги,⁷⁵ 12 скарг було частково задоволено,⁷⁶ 45 скарг було відхилено. Статистика показує, що ЦВК відмовилася розглядати переважну більшість скарг у зв'язку з технічними неполадками, або направила їх до відповідних судових органів. Лише невелика кількість скарг була частково задоволена.⁷⁷

---

⁷¹ Розділ XIII Закону „Про вибори” (стат. 108-111): „Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів народних депутатів.”.

⁷² Поміж іншими, Вищий адміністративний суд, Рада Європи, IFES.

⁷³ Див.: розділ „Адміністрування виборів” у цьому звіті.

⁷⁴ За даними ЦВК отриманими МГМСПВУ 11 листопада.

⁷⁵ Єдина скарга, яка була в повній мірі задоволені, стверджує порушення, пов'язані з фінансуванням передвиборної кампанії (Постанова №. 595), див.: <http://195.230.157.53/pls/acts/ShowCard?id=30283&what=0>

⁷⁶ Згідно з доповіддю МГМСПВУ, серед 12 частково задоволених скарг, п'ять були пов'язані з розподілом матеріалів без надання будь-якої інформації про виробника та замовника (рішення №: 694, 812, 916, 1093, 1279), одна була пов'язана із звинуваченнями в нецільовому використанні адміністративного ресурсу (рішення № 1367), дві - з непрямыми підкупом виборців (рішення № 707 і 811), дві – з використанням чорного піару (наклеп і поширення неправдивої інформації; рішення № 914 і 1888), одна – з дією та бездіяльністю ОВК (рішення № 1143) і одна – за використання іміджу кандидата без цього згоди, тобто порушення закону про рекламу (рішення № 1392).

⁷⁷ Дані також доступні на офіційному сайті ЦВК: <http://195.230.157.53/pls/acts/New>

Адміністративний суд проводив слухання у 24-годинному режимі. Розгляд справ часто починався пізніше, ніж планувалося, 48-годинний термін оголошення вироку не завжди був дотриманий. До 10 листопада Адміністративний суд Києва отримав 268 скарг на ЦВК, з яких 155 було віддалено, 71 залишено без розгляду, 3 були враховані в повній мірі, і 5 частково⁷⁸. До 10 листопада Вищий адміністративний суд загалом отримав 161 скарг, з яких 129 було переглянуто⁷⁹, 70 положень ЦВК було залишено в силі, 8 переглянуто, і 13 скасовано.⁸⁰

У багатьох випадках, суди відмовлялись розглядати справу у зв'язку з технічними порушеннями, невірними підставу або через неправильне трактування юрисдикції, котрі відмовляли заявнику у доступі до правового захисту законним шляхом. У справах під наглядом МГМСПВУ, суди не прагнули пізнати об'єктивну істину і зосереджувались виключно на технічних питаннях і формальних помилках. На приклад у рішенні проти ОВК №94 Окружний адміністративний суд Києва, не допустив в якості доказів оригінали протоколів ДВК, а також DVD записи підрахунку голосів⁸¹. Це зменшує шанси на успішний судовий розгляд, ігнорує добру волю виборців і ставить під сумнів неупередженість судової системи.⁸²

Деякі кандидати в одномандатних округах використали суд в якості інструменту для перевірки результатів, сприятливих для їхніх опонентів. Ці кандидати вимагали, щоб суд визнав недійсними рішення окружних виборчих комісій, утримуючи результати виборів на підставі фальсифікованих протоколів ДВК. Слід зазначити, що Європейський суд з прав людини у своєму рішенні по справі "Ковач проти України"⁸³ постановив, що рішення про скасування голосування в чотирьох округах є необґрунтованим і невідповідним з статутними цілями Уряду. Суд постановив, що в цьому випадку мало місце порушення статті 3 Протоколу № 1 Європейської конвенції з прав людини. Незважаючи на це, 31 жовтня Окружний адміністративний суд Києва ухвалив рішення про перерахунок голосів у 43 ДВК в межах ОВК № 216.⁸⁴ Також 31

---

⁷⁸ Згідно з офіційною статистикою Київського апеляційного адміністративного суду, отриманою МГМСПВУ 14 листопада.

⁷⁹ Серед них 109 скарг, пов'язаних з реєстрацією кандидатів і 52 скарг, пов'язаних з іншими питаннями.

⁸⁰ Згідно з офіційною статистикою Вищого адміністративного суду отриманою МГМСПВУ 11 листопада.

⁸¹ При розгляді цього питання, Апеляційний адміністративний суд Києва не допустив в якості доказів оригінальний протокол, отриманий представниками кандидата з виборчого округу № 90, незважаючи на те, що всі протоколи мають таку ж юридичну силу. В іншому випадку, кандидат від виборчого округу № 94 оскаржував рішення ЦВК, про неможливість визначення результатів виборів по даному округу. Апеляційний адміністративний суд Києва не допустив доказів у вигляді оригінального протоколу з ДВК без жодних законних обґрунтувань.

⁸² 11 листопада 2012 року Голова ЦВК оголосив про свій намір розпочати розслідування щодо порушення судової присяги суддями, котрі визнали недійсним голосування в 27 ДВК округу № 94. Вища рада юстиції вирішила відкрити 7 контрольних розглядів 27 суддів, які ймовірно скоїли порушеннях пов'язані з виборчим процесом: <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/higher-council-of-justice-to-check-a-number-of-court-decisions-related-to-elections-316064.html>

⁸³ Вирок з 7 лютого 2008 (заява № 39424/02).

⁸⁴ Рішення базується на документах, представлених в ДВК в день виборів. Кандидат від округу № 94 і його представник подали скаргу, стверджуючи, що вони були виключені із зустрічей ДВК, що було порушенням їхніх прав. Тим не менше, дата подання документів вказувала про те, що заявники мусили бути фізично присутніми одночасно в різних ДВК. Крім того,

жовтня районні суди в Обухові і Василькові заявили про необхідність повторного перерахунку голосів в численних ДВК в межах ОВК № 94.⁸⁵ Рішення судів враховують майже всі скарги, подані кандидатами або їхніми представниками, що стосуються умов перебування в ДВК під час голосування і підрахунку голосів або підсумовування голосів на рівні ОВК. Вироки визнали результати недійсними. Тим не менш, в деяких випадках, подібні рішення судів відрізнялися, що свідчить про непослідовність судової влади у вирішенні питань, пов'язаних з виборами.

ХІІ. Оголошення результатів і атмосфера після виборів

Основною проблемою і джерелом політичної нестабільності відразу після виборів стало навмисне втручання в роботу деяких ОВК. Напруга відчувалася в основному в одномандатних виборчих округах, де (за даними незалежних екзит-полів, проведених у виборчих дільницях, і копій протоколів від представників опозиційних кандидатів) кандидати від опозиції зуміли завоювати більшість голосів. В більш ніж десяти ОВК були повідомлення про випадки фальсифікації документів, втручання у виборчий процес з боку міліції та застосування сили. Все це було частково записано – також спостерігачами МГМСПВУ.

5 листопада лідери опозиційних партій Об'єднана опозиція – „Батьківщина”, Свобода і УДАР опублікували спільне звернення до ЦВК, вказуючи на серйозні порушення в процесі підрахунку голосів в 13 округах. У той же день ЦВК скасувала результати виборів в 5 одномандатних округах (94, 132, 194, 197 і 223) заявивши про неможливість визначення результатів у цих районах у зв'язку з передбачуваною фальсифікацією виборів. ЦВК також звернулася до Парламенту з проханням забезпечити правову основу для повторення виборів в цих п'яти округах. 6 листопада Верховна рада рекомендувала ЦВК провести нові вибори в цих п'яти округах незважаючи на те, що закон про вибори не передбачає анулювання результатів в одномандатних округах. В деяких районах була створена Тимчасова комісія Верховної Ради з розслідування процесу підрахунку голосів.

Лідери опозиції також попередили про можливість бойкотування нового парламенту „у випадку, якщо в спірних округах ЦВК не визнає реальних переможців”. Для збільшення тиску на ЦВК, 5 листопада Об'єднана опозиція – „Батьківщина”, Свобода і УДАР закликали своїх прихильників взяти участь у незаконній ⁸⁶ демонстрації перед будинком ЦВК в Києві. Незважаючи на попередження з боку міліції і інформацію про незаконність демонстрації, протягом двох днів близько 2500 протестувальників пікетували ЦВК. Після декількох спроб їх усунення з площі, міліція продовжувала блокувати протестуючих на площі перед ЦВК. Таким чином, влада утримувала контроль над ситуацією, але і запобігала ризику бути звинуваченими у використанні

більшість цих комісій вже передала всі протоколи до ОВК, яка не отримала жодних скарг, пов'язаних з цим питанням.

⁸⁵ <http://khpg.org/index.php?id=1351776706>

⁸⁶ У відповідності з рішенням Окружного адміністративного суду Києва від 27 жовтня були заборонені всі масові зібрання (за винятком державних) в центрі Києва від 28 жовтня до 12 листопада. Представники опозиції заявили, що немає ніяких переконливих обґрунтувань для прийняття такого рішення, що являє собою порушення свободи зібрань українських громадян.

надмірної сили, оскільки подальша конфронтація не відбулася. Незважаючи на заклики Юлії Тимошенко про підтримку мітингу біля ЦВК, інші лідери опозиції вирішили його розпустити.

12 листопада, в зв'язку з протестами у країні і зростанню критики з боку міжнародної спільноти,⁸⁷ офіс Генерального прокурора України відкрив десять кримінальних справ стосовно можливих фальсифікацій в різних ОВК.

11 листопада Центральна виборча комісія оголосила офіційні результати підрахунку бюлетенів партійного списку. Через день було оголошено, 220 переможців в 225 одномандатних округах. Результати показали, що партія президента Віктора Януковича і їхніх союзників будуть контролювати більшість місць в парламенті. Залишається незрозумілим, коли саме відбудуться повторні вибори. Опозиція стверджує, що вона виграла ці п'ять місць (а також ряд інших⁸⁸), але рекомендація Верховної ради полягає у повторних виборах в п'яти одномандатних округах в Київській, Миколаївській та Черкаській областях, а також в самому місті Києві. У той час як лідери опозиції стверджують, що вони не визнають результатів і будуть оскаржувати їх у місцевих і міжнародних судах, цілком ймовірно, що всі депутати опозиції почнуть працювати в новому парламенті.

Міжнародна Громадська Місія Спостереження за Парламентськими Виборами в Україні (МГМСПВУ) організована неурядовими організаціями з Польщі (Фонд Стефана Баторія), Німеччини (Європейський обмін) і Литви (Центр Східноєвропейських досліджень) під патронатом Олександра Квасьневського та Маркуса Мекеля. Місія працює в Україні з 17 вересня по 16 листопада. До складу місії входять 15 довготермінових співробітників (експерти й спостерігачі), і короткотермінові спостерігачі, направлені по всій країні.

Ця публікація висловлює авторські погляди і не може розглядатися, як офіційна позиція Міністерства закордонних справ Республіки Польща.

*Проект фінансований з коштів програми: „Підтримка демократії”
Польського фонду міжнародного співробітництва для розвитку „Знати Як”
в рамках програми польського співробітництва в цілях розвитку Міністерства закордонних справ
Республіки Польща у 2012 році,
Фонду польсько-німецької співпраці
та Міністерства закордонних справ Литовської Республіки.*

---

⁸⁷ „Відсутність належної реакції з боку української влади на різні порушення виборчого законодавства призвело до утворення атмосфери безкарності – зазначила Одрі Гловер, Голова місії спостереження за парламентськими виборами від ОБСЄ [анг. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR)]. – Це кидає тінь на вибори і демократичний процес, в якому до цього моменту Україна прогресувала” <http://www.osce.org/odihr/elections/96673>

⁸⁸ 13 листопада Адміністративний суд Києва заборонив ЦВК оголосити офіційні результати по ОВК 11 і ОВК 14.

